

Юрій РУСНАК

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заслужений юрист України

Національний університет оборони України
(Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1418-5793>

Електронна пошта: voyen_ist@ukr.net

**ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ (1991–2014)**

У статті окреслено генезу правового забезпечення Збройних Сил України з 1991 по 2014 роки, а також, виокремлено проблемні моменти, що призвели до ослаблення обороноздатності держави на початку проведення антитерористичної операції на Сході України. Досліджено стан правового забезпечення Збройних Сил України напередодні запровадження антитерористичної операції на Сході України. Застосовуючи методи аналізу правових документів та порівняльного аналізу, автор дослідив законодавчу базу, що регулює діяльність Збройних Сил України, для визначення рівня готовності та адаптивності військових структур.

Ключові слова: антитерористична операція, будівництво Збройних Сил України, агресія рф, документи оборонного планування.

Постановка проблеми. Збройні сили є важливою компонентою державності. Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. виникла необхідність у формуванні власної армії, що стало особливо актуальним через військову агресію рф у 2014 році. Водночас, до 2014 року (окупації російською федерацією Автономної Республіки Крим та подальшої ескалації конфлікту на Сході України), Збройні Сили України (далі – ЗС України) були у стані організаційного, технічного та морального занепаду.

Початок проведення антитерористичної операції (далі – АТО) 14 квітня 2014 р. на Сході України став відповіддю на окупацію російською федерацією територій України та дестабілізаційні дії російських військових у Донецькій та Луганській областях. Це вимагало значного підсилення правової бази та забезпечення ЗС України для адекватного реагування на зовнішню агресію та захисту територіальної цілісності держави. Аналіз існуючого стану правового забезпечення ЗС України на початку проведення АТО показує, що відповідь на ці виклики вимагала не лише військових дій, а й глибоких реформ у правовій сфері, включаючи адаптацію законодавства до потреб воєнного часу, що і зумовило актуальність обраного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню формування і розвитку ЗС України присвячена низка досліджень сучасних науковців. Так, у праці П. Скиби висвітлено проблеми, вади, неузгодженості та суперечності законодавчого супроводження будівництва і розвитку Збройних Сил України (Скиба, П. 2013). Детальний розгляд історіографії створення та розвитку Збройних Сил України описано у роботі С. Сегеди та В. Шевчука (Сегеда, С. & Шевчук, В. 2021). Аналізу оборонної реформи в Україні присвячена робота І. Руснака та О. Меліхова (Руснак, І. & Меліхов, О. 2018).

Питання генези адміністративно-правового забезпечення оборони України порушувалося у роботі В. Пашинського (Пашинський, В. 2017).

Однак аналіз напрацювань науковців щодо окресленої теми свідчить про те, що стан правового забезпечення ЗС України на початку проведення АТО на Сході України потребує подальшого розгляду.

Мета статті полягає у розкритті сутності та змісту еволюції системи нормативно-правового забезпечення Збройних Сил України у контексті розбудови та реформування воєнної організації держави.

Виклад основного матеріалу. Початок будівництва ЗС України як невід'ємного інституту держави було покладено постановою Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. «Про військові формування в Україні» (Про військові формування на Україні. 1991). У ній, зокрема, йшлося про підпорядкування усіх військ колишнього СРСР, дислокованих на території України, та утворення Міністерства оборони України. Також Уряду України наказувалося розпочати процес створення Збройних Сил України. У вересні 1991 р. на посаду Міністра оборони України був призначений генерал-майор авіації Костянтин Морозов. У стислий термін Верховна Рада України прийняла пакет законодавчих актів щодо воєнної сфери, зокрема:

1. Концепцію оборони і будівництва Збройних Сил України (11.10.1991 р.);
2. Постанову «Про утворення Ради оборони України» (11.10.1991 р.);
3. Закон України «Про оборону України» (06.12.1991 р.);
4. Закон України «Про Збройні Сили України» (06.12.1991 р.).

У той же час формувалися Міністерство оборони України, Генеральний штаб, види ЗС, системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил) тощо. Концепція передбачала, що, враховуючи усі фактори національної безпеки, Україна поступово буде реалізовувати намір стати у майбутньому нейтральною, без'ядерною державою, що відмовляється від участі у військових блоках, віддавши перевагу виконанню усіх міжнародних домовленостей та угод щодо невикористання ядерної зброї.

У Концепції визначалося, що ЗС України будуть складатися з трьох видів: Сухопутних військ (Військ наземної оборони), Військово-Повітряних Сил і Сил Протиповітряної оборони (Військ повітряної оборони), Військово-Морських Сил. Крім того, було визначено повноваження Міністра оборони України і Генерального штабу ЗС України (Іваненко, А. 2021).

Відповідно до рішення Президента України із 3 січня 1992 р. було розпочато процес приведення до добровільної присяги на вірність народові України особового складу військ, що дислокувалися на території України. На кінець січня 1992 р. військову присягу прийняли близько 310 тис. військовослужбовців (більше 70 % від запланованої кількості) (Кузьмук, О. 2013). Продовжувалося формування законодавчої бази оборони, зокрема було прийнято такі Закони України:

1. «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. 1991);
2. «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (у редакції на момент прийняття закону) (Про військовий обов'язок і військову службу. 1992);
3. «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» (у редакції на момент прийняття закону) (Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб. 1992);
4. «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. 1993) тощо.

У контексті окресленого варто також зазначити, що особливе значення мало прийняття Верховною Радою України 19 жовтня 1993 р. Воєнної доктрини України (Про Воєнну доктрину України. 1993). У важливому політико-правовому акті вперше Україна визначила основні засади та пріоритети своєї військової політики та міжнародного співробітництва у галузі безпеки і оборони. Також були конкретизовані принципи та основні напрями функціонування та подальшого розвитку ЗС України.

Відповідно до Указу Президента України від 5 квітня 1992 р. № 209 на базі сил Чорноморського флоту було розпочато формування органів управління Військово-Морських Сил України (Про невідкладні заходи по будівництву Збройних Сил України. 1992). У червні 1992 р. Верховна Рада України ратифікувала Договір про звичайні збройні сили в Європі, за яким визначено максимальні рівні озброєння і військової техніки для України (Про подання на ратифікацію Договору про звичайні збройні сили в Європі та Угоди про принципи і порядок його виконання. 1992).

Указом Президента України від 28 січня 1993 р. № 31 (Про Військово-Повітряні Сили України. 1993) на базі Військово-Повітряних Сил України та Військ Протиповітряної оборони України розпочалося формування єдиного виду Збройних Сил України – Військ Повітряної оборони. Передбачалося, що остаточне їх об'єднання мало завершитися до 30 листопада 1995 року.

Отже, за період 1991–1993 рр. було закладено основні організаційно-правові основи системи оборони в Україні, а також необхідні умови для подальшого адміністративно-правового забезпе-

чення оборонної функції держави. Зокрема, було створено органи державної влади у сфері оборони, ЗС України та інші військові формування, систему забезпечення, елементи оборонно-промислового комплексу та систему законодавства, що регулювала їх діяльність. Відповідна законодавча база складалася з двох рівнів: законів, що встановлювали основні принципи функціонування системи оборони, та підзаконних нормативно-правових актів, що визначали порядок їх виконання (Пашинський, В. 2017).

Вважається, що перший етап будівництва ЗС України був завершений у 1996 р. після остаточного ядерного роззброєння, коли на території України не лишилося жодного елементу ядерної зброї. Починаючи з другої половини 90-х рр. відбувся поступовий занепад української армії, утім, варто зауважити, що будівництво ЗС України продовжувалося. Згідно з Указом Президента України від 23 травня 1996 р. № 368 у складі ЗС України було утворене Командування Сухопутних військ України, якому підпорядкували органи управління та війська військових округів (Про Сухопутні війська України. 1996).

Вагомим кроком стало прийняття Конституції України, де було визначено основи діяльності і застосування ЗС України, інших військових формувань і правоохоронних органів держави. Практика їх створення та розбудови вимагали удосконалення правової бази для їх подальшого функціонування і розвитку (Конституція України. 1996).

Аналізуючи законодавчу базу першого етапу будівництва ЗС України, варто зазначити, що тоді формувалася правова основа їх діяльності, здійснювалася реорганізація їх структур, створювалися відповідні системи управління, забезпечення та інші елементи, необхідні для їх діяльності. Утім, варто додати, що характерними ознаками для першого етапу, коли закладалися основи ЗС України, було значне скорочення військових структур, зменшення чисельності особового складу, кількості озброєнь і військової техніки. Так, станом на кінець 1996 р. скоротили понад 3,5 тис. різноманітних військових структур і майже 410 тис. особового складу. Незважаючи на негаразди та труднощі цього періоду, було створено Генеральний штаб, Міністерство оборони тощо (Логвинюк, Т. 2022).

Наступний етап розбудови ЗС України відбувся у період з 1997 по 2013 рік. Завдяки врахованому досвіду попереднього етапу, було роз-

роблено значний масив нормативних документів у сфері оборони й розбудови війська.

Вважається, що точкою відліку окресленого етапу стало затвердження Указом Президента України від 20 січня 1997 р. Державної програми будівництва та розвитку ЗС України до 2005 року (Державна програма будівництва та розвитку... 2000). Програма визначила напрями розбудови ЗС України, уточнила їх склад, структуру і чисельність відповідно до покладених на них завдань, визначила співвідношення видів, родів військ, побудову організаційно-штатної структури органів управління, з'єднань і частин, крім того, окреслила перспективи модернізації зразків озброєння та військової техніки й оснащення військ новими зразками. Розпочався перехід до нової системи управління ЗС України, створювалися нові системи оперативного, тилового і технічного забезпечення, що максимально враховували б регіональні можливості. Також було відпрацьовано нові системи підготовки та комплектування ЗС України. Водночас, в умовах хронічного недофінансування комплексу заходів із реалізації оборонної реформи не було здійснено (Турченко, Ю. 2010).

Існування будь-якої організації, особливо такої складної, як збройні сили, передбачає наявність відповідних органів управління. Відповідно до Указу Президента України від 21 серпня 1997 р. було схвалено Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб ЗС України. Зокрема, було визначено основні завдання, функції та повноваження Міністерства оборони, що полягають у забезпеченні державної політики у сфері оборони, виконанні воєнно-політичного, адміністративного управління Збройними Силами та іншими важливими питаннями (Скиба, П. 2013).

24 березня 1999 р. Верховна Рада України відповідними законами прийняла чотири статuti ЗС України: Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Дисциплінарний статут Збройних Сил, Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, Стройовий статут Збройних Сил України.

3 червня 2004 р. Верховна Рада України внесла зміни до закону «Про Збройні Сили України», що ознаменували завершення переходу ЗС України із чотирьохвидової на трьохвидову структуру, завдяки створенню на базі ВПС і Військ ППО єдиного виду ЗС – Повітряних Сил. 15 червня 2004 р. Президент України затвердив Воєнну

доктрину України, що визначала стратегічні, політичні, економічні та технічні аспекти забезпечення національної безпеки через встановлення основних принципів та стратегій військової діяльності (Про Воєнну доктрину України. 2004).

У квітні 2005 р. Президент України вніс зміни до Воєнної доктрини, зокрема щодо стратегічної мети держави. Ці зміни чітко визначили, що основною метою України є отримання повноправного членства в НАТО та Європейському союзі. Також було визначено: «Виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях» (Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування ... 2019).

На засіданні Ради національної безпеки і оборони України 17 червня 2004 р. був обговорений Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. Після вивчення цього документа його було затверджено відповідним Указом Президента України. Як зазначалося, Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 р. є «концептуальним довгостроковим документом з реформування Збройних Сил та інших військових формувань України на період до 2015 року», «на його основі передбачається удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів, розробка цільових програм реалізації державної політики з питань національної оборони» (Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. 2004).

Крім того, 17 березня 2005 р. було ухвалено Закон України «Про чисельність Збройних Сил України на 2005 рік» (Про чисельність Збройних Сил України на 2005 рік. 2005), відповідно до якого гранична чисельність ЗС України передбачалася на рівні 245 тис. осіб, у тому числі 180 тис. військовослужбовців. Було розпочато реалізацію Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр., спрямованої на реформування системи управління з урахуванням упровадження нової організаційно-штатної структури з трьома видами військ. Основні завдання програми включали модернізацію збройних сил, закупівлю нового озброєння та військової техніки, а також забезпечення соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей (Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування ... 2019).

Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. було затверджено Стратегію національної

безпеки України, що визначила основні принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз (Про Стратегію національної безпеки України. 2007).

Утім, 1 липня 2010 р. було прийнято Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (Про засади внутрішньої і зовнішньої політики, 2010), згідно із яким основний принцип зовнішньої політики України полягав у дотриманні політики позаблоковості. Внаслідок прийняття Закону були внесені зміни до Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр., що фактично згортало напрацьовані напрями щодо розвитку та будівництва ЗС України у контексті інтеграції України до системи колективної безпеки Північноатлантичного альянсу.

Рада національної безпеки і оборони України 8 червня 2012 р. розглянула і схвалила нову редакцію Воєнної доктрини України. Попри наявні загрози, у новій редакції доктрини зазначалося, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти України, у середньостроковій перспективі є малоімовірною. Втім, вказувалося й на те, що Україна дотримується політики позаблоковості, розцінюючи її як важливий фактор зниження напруженості воєнно-політичної обстановки у регіоні. Також у новій редакції Воєнної доктрини України зазначалося, що вона має оборонний характер і не вважає жодну державу (коаліцію держав) своїм воєнним противником, але визнаватиме потенційним воєнним противником державу (коаліцію держав), дії або наміри якої матимуть ознаки загрози застосування воєнної сили проти України (Про нову редакцію Воєнної доктрини України. 2012).

Фактично, нова редакція Воєнної доктрини України 2012 р. не відповідала воєнно-політичній обстановці, не вказувала на джерела, масштаби і характер загроз у воєнній сфері. Внаслідок цього було невірно визначено шляхи підготовки держави до збройного захисту та застосування воєнної сили.

Важливо також додати, що Указом Президента України від 8 червня 2012 р. введено в дію рішення РНБО «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» (Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України. 2012), де вкотре було зосереджено увагу на тому, що

Україна дотримується політики позаблоковості. Основним завданням було визначено формування ефективних, професійних, проте, невеликих за чисельністю збройних сил, спроможних виконувати завдання оборони держави в умовах проведення позаблокової політики (Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування... 2019).

29 грудня 2012 р. Указом Президента України було затверджено Стратегічний оборонний бюлетень України, де стверджувалося, що Воєнна організація держави в існуючій конфігурації уже не в змозі у повному обсязі виконувати завдання у сферах національної безпеки і оборони держави, покладені на неї законодавством України. За таких умов передбачалося реорганізувати воєнну організацію держави у сектор безпеки і оборони України, законодавчо закріпити, чітко визначити механізм його функціонування у мирний час і у кризових ситуаціях. Також вбачалося, що з огляду на тенденції та умови розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, збройна агресія, що може призвести до виникнення локальної або регіональної війни проти України, у середньостроковій перспективі є малоімовірною, а стратегічними цілями державної політики у сферах національної безпеки і оборони України є створення сприятливих зовнішніх і внутрішніх умов для забезпечення неухильного дотримання Україною політики позаблоковості (Про Стратегічний оборонний бюлетень України. 2012).

На підставі Стратегічного оборонного бюлетеня України, відповідно до законів України «Про організацію оборонного планування» та «Про державні цільові програми», у рамках середньострокового оборонного планування Указом Президента України була затверджена Концепція реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року, прийняття якої ознаменувало новий етап військової реформи (Про Концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року. 2012). Концепція визначала головні шляхи розвитку та реформування ЗС України відповідно до пріоритетів та принципів державної політики у галузі національної безпеки та оборони.

Указом Президента України від 2 вересня 2013 р. № 479 було затверджено і введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2013 року «Про Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року», відповідно до якої передбачалось суттєве скорочення чисельності ЗС України та проведення низки організаційних заходів, спрямованих фактично на руйнацію війська, а саме:

• суттєве скорочення загальної чисельності особового складу ЗС України (упродовж 5 років планувалося скоротити більш ніж у 2 рази);

• до 2017 р. було запропоновано повністю скасувати строкову службу і перейти до контрактного типу комплектування особовим складом, при цьому не було враховано рівень фінансування потреб оборони;

• у системі управління ЗС України передбачався перехід на міжвидову основу.

У структурі ЗС України мали залишитися лише два оперативних командування: «Південь», «Північ», а також командування Військово-Морських Сил України. Вони мали бути побудовані по міжвидовому принципу. Штаби видів ЗС України пропонувалося інтегрувати до ГШ ЗС України. Скорочення ПС ЗС України передбачалося здійснити шляхом скорочення повітряних командувань «Центр», «Захід», «Південь» та командування Повітряних Сил як органів військового управління та передачі їх функцій з управління авіацією та протиповітряної оборони до оперативних командувань «Південь» та «Північ» (Про Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року. 2013).

Фактично, ці документи оборонного планування сформували таку політику держави, яка всупереч існуючим наявним загрозам була спрямована на скорочення особового складу, озброєнь та військової техніки. При цьому, положення про формування ефективних та професійних ЗС України мали декларативний характер, з огляду на фактичні дії вищого політичного керівництва держави.

Важливо також звернути увагу на скорочення чисельності ЗС України. Так, згідно з підписаним В. Януковичем Законом України від 20 вересня 2011 р. № 3742-VI «Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік» затверджено чисельність ЗС України станом на 31 грудня 2012 р. у кількості до 184 тис. осіб, у тому числі до 139 тис. військовослужбовців (Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік. 2011).

Попри те, що відповідно до прийнятих нормативно-правових документів передбачалось реформування ЗС України на принципах розумної достатності та їх поетапне скорочення, сучасні дослідження доводять безсистемність у цій сфері (Сегеда, С. & Шевчук, В. 2021). Помітно змен-

шувався обсяг фінансування оборонних потреб, зокрема у 2013 р. він склав лише 1,11 % ВВП. Дедалі більших обертів набирала процес скорочення чисельності армії. На кінець 2013 р. вона становила 165,5 тис., із яких військовослужбовцями були 120,9 тис. (Думенко, М. 2019).

Розформовували найбільш боєздатні частини ЗС України, крім того, зменшували кількість ВВНЗ, зумовивши таким чином деградацію системи військової підготовки та втрату популярності професії військового. У жовтні 2013 р. В Янукович скасував призов на строкову військову службу (Пивоваров, С. 2017).

У 2013 р. начальник Генерального штабу ЗС України В. Замана розпочав розформування управлінь та кількох штабів армійських корпусів і створення на їх базі Оперативного командування «Захід» та «Південь». Також у цей період розформовувалися управління інших армійських корпусів, Західного і Південного оперативних командувань та територіального управління «Північ» Сухопутних військ ЗС України, повітряних командувань «Центр», «Захід» і «Південь» Повітряних Сил ЗС України. Одночасне розформування призвело до тимчасової втрати управління військами, зокрема й тих, що мали захищати та обороняти АР Крим, адже створені окремі органи військового управління не були передбачені чинними нормативно-правовими актами. Як наслідок – їх робота не була регламентована належним чином. По суті, це було одним із найнебезпечніших рішень, адже реформування ЗС України без внесення відповідних змін до законодавства України та ігнорування необхідності корегування стратегічних документів, згідно з якими визначається порядок завдання відсічі агресору, унеможливило застосування Стратегічного замислу застосування ЗС України. Станом на 1 січня 2014 р. Закон України «Про Збройні Сили України», Стратегічний план застосування ЗС України, Доктрина підготовки і ведення операцій ЗС України, Концепція бойової та мобілізаційної готовності ЗС України, Концепція вогневого ураження в операціях ЗС України, Бойовий статут Сухопутних військ ЗС України, Бойовий статут ракетних військ ЗС України, Бойовий статут авіації Сухопутних військ ЗС України, Бойовий статут артилерії ЗС України, Бойовий статут високомобільних десантних військ ЗС України не передбачали існування та діяльність новостворених оперативних командувань. Загалом, зміст реформ, що проводились у ЗС України, на 1 грудня 2013 р. не відповідав вимогам понад

50 законів та інших нормативно-правових актів України (Як Україна втратила Крим: версія слідства... 2020).

Аналізуючи напрацювання науковців, можна простежити, що ослаблення бойових можливостей ЗС України відбувалося протягом тривалого часу й особливо загострилося у 2011–2013 роках. Саме тоді далися взнаки антиукраїнська політика вищого державного керівництва щодо вирішення проблемних питань забезпечення обороноздатності держави (Лібанова, Е. & Дмитренко, М. 2015).

Характеризуючи події, що склались у 2014 р., В. Горбулін підкреслював, що ЗС України опинилися тоді на межі своїх можливостей (Горбулін, В. (заг. ред.). 2017). Розглядаючи причини цього, Г. Перепелиця зауважував, що Воєнна доктрина України передбачала пріоритет в обороні країни від зовнішньої агресії завдяки політико-дипломатичним засобам, у той час, як армії відводилося другорядне значення. Однак через слабку зовнішньополітичну позицію, Україна не мала впливу на агресора, адже вона не була підкріплена військовою силою та конкретними кроками з організації оборони держави (Перепелиця, Г. 2014, с. 382).

Висновки. Початок будівництва ЗС України було закладено у 1991 році. За період з 1991 р. по 2014 р., а саме до початку проведення АТО на Сході України, було прийнято низку нормативно-правових актів у сфері оборони. Утім, виходячи із результатів досліджень, очевидним є те, що ослаблення обороноздатності держави на початку проведення АТО обумовлені суттєвими прорахунками у процесі будівництва ЗС України, що мали місце до 2014 року. Законодавчі та нормативно-правові документи України передбачали формування ЗС України на базі радянських військових формувань, що перебували на українській території на час розпаду Радянського Союзу, внаслідок їх поетапного скорочення і переформування на принципах розумної достатності. Робота вищого політичного керівництва держави була спрямована на свідоме скорочення ЗС України, розформування або зменшення штату боєздатних частин, зміну структури командування ЗС України. Процес інтенсивного скорочення особового складу, озброєння та військової техніки перетворився на тенденцію, що діяла з середини 1993 р. до початку 2014 р., що у подальшому дало можливість російській федерації окупувати АР Крим та розв'язати військову агресію на території Донецької та Луганської областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Горбулін, В. (за заг. ред.). (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ: НІСД, 496 с.
- Державна програма будівництва та розвитку Збройних сил України на період до 2005 р. (2000). *Військо України*. № 11/12, с. 32–54.
- Думенко, М.П. (2019). Функціонування служб (підрозділів) персоналу Збройних сил України у 2011–2018 рр. в умовах мирного часу та особливого періоду. *Воєнно-історичний вісник*. № 34 (4), с. 129–139.
- Іваненко, А. (2021). Становлення та розвиток збройних сил України: до 30-ї річниці незалежності України. *Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»*. Вип. 20 (22), с. 213–219.
- Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
- Кузьмук, О.І. (2013). Формування та еволюція Воєнної організації (сектору безпеки і оборони) України (1991-2012). Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 436 с.
- Лібанова, Е. & Дмитренко, М. (2015). Україна у світі. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса*. № 5–6 (79–80), с. 8–9.
- Логвинюк, Т. (2022). Становлення і розвиток Збройних Сил України в умовах викликів кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. № 9/51, с. 320–328.
- Пашинський, В.Й. (2017). Генеза адміністративно-правового забезпечення оборони України. *Юридичний вісник*. № 1 (42), с. 64–73.
- Перепелиця, Г.М. (2014). Російська воєнна агресія проти України: міжнародний та внутріполітичний контекст. *Україна дипломатична*. Вип. 15, с. 370–385.
- Пивоваров, С. (2017). День Збройних сил. URL: <https://hromadske.ua/posts/den-zbroinykhsyl-ukrainy> [дата зверн.: 23.10.2024].
- Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 27, ст. 385.
- Про військові формування на Україні : Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1431-ХІІ. (1991). *Відомості Верховної Ради України*. № 38, ст. 506.
- Про Військово-Повітряні Сили України: Указ Президента України від 28.01.1993 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31/93#Text> [дата зверн.: 23.10.2024].
- Про Воєнну доктрину України: Постанова Верховної Ради України від 19.10.1993 р. № 3529-ХІІ. (1993). *Відомості Верховної Ради України*. № 43, ст. 409.
- Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06.2004 р. № 648. (2004). *Офіційний вісник України*. № 30, ст. 2005.
- Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 40, ст. 527.
- Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки: Проект Постанови Верховної Ради України від 06.06.2019 р. № 10374.
- Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. (1993). *Відомості Верховної Ради України*. № 44, ст. 416.
- Про невідкладні заходи по будівництву Збройних Сил України: Указ Президента України від 05.04.1992 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209/92#Text> [дата зверн.: 23.10.2024].
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 08.06.2012 р. № 390. (2012). *Офіційний вісник України*. № 45, ст. 1750.
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: Указ Президента України від 08.06.2012 р. № 389. (2012). *Офіційний вісник України*. № 45, ст. 1749.
- Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 29, ст. 399.

Про подання на ратифікацію Договору про звичайні збройні сили в Європі та Угоди про принципи і порядок його виконання: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.1992 р. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-92-%D0%BF#Text> [дата зверн.: 23.10.2024].

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 2004 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року»: Указ Президента України від 22.06.2004 р. № 670. (2004). *Офіційний вісник України*. № 25, ст. 1644.

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2013 року «Про Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року»: Указ Президента України від 02.09.2013 р. № 479. (2013). *Офіційний вісник Президента*. № 22, ст. 719.

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року»: Указ Президента України від 29.12.2012 р. № 772. (2013). *Офіційний вісник Президента України*. № 3, ст. 76.

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 15, ст. 190.

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 29.12.2012 р. № 771. (2013). *Офіційний вісник Президента України*. № 3, ст. 75.

Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105. (2007). *Офіційний вісник України*. № 11, ст. 389.

Про Сухопутні війська України: Указ Президента України від 23.05.1996 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368/96#Text> [дата зверн.: 23.10.2024].

Про чисельність Збройних Сил України на 2005 рік: Закон України від 17.03.2005 р. № 2489-IV. (2005). *Відомості Верховної Ради України*. № 20, ст. 275.

Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік: Закон України від 20.09.2011 р. № 3742-VI. (2012). *Відомості Верховної Ради України*. № 19–20, ст. 175.

Руснак, І. & Меліхов, О. (2018). Оборонна реформа в Україні: здобутки та горизонти. *Наука і оборона*. № 1, с. 3–10.

Сегеда, С. & Шевчук, В. (2021). Створення та розвиток Збройних сил України: історіографічний вимір. *Український історичний журнал*. № 4, с. 148–162.

Скиба, П. (2013). «Будівництво і розвиток» Збройних Сил України або як пройти шлях від воєнної організації держави до з'єднання. Славута, 269 с.

Турченко, Ю. (2010). Збройні Сили України: нелінійна еволюція конституційного органу. *Політичний менеджмент*. № 4, с. 140–148.

Як Україна втратила Крим: версія слідства Державного бюро розслідувань. (2020). URL: https://dbr.gov.ua/news/yak_ukraina_vtratala_krim_-_versiya_slidstva_derzhavnogo_byuro_rozsliduvan [дата зверн.: 23.10.2024].

REFERENCES

Derzhavna prohrama budivnytstva ta rozvytku Zbroinykh syl Ukrainy na period do 2005 r. [State Program of Building and Development of the Armed Forces of Ukraine for the Period until 2005]. (2000). *Viisko Ukrainy*. № 11–12, s. 32–54. [in Ukrainian].

Dumenko, M.P. (2019). Funktsionuvannia sluzhb (pidrozdiliv) personalu Zbroinykh syl Ukrainy u 2011–2018 rr. v umovakh myrnoho chasu ta osoblyvoho periodu [Functioning of Personnel Services (Units) of the Armed Forces of Ukraine in 2011–2018 in Peacetime and Special Period]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 34 (4), s. 129–139. [in Ukrainian].

Horbulin, V. P. (ed.). (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front* [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv: NISD, 496 s. [in Ukrainian].

Ivanenko, A. (2021). Stanovlennia ta rozvytok zbroinykh syl Ukrainy: do 30-yi richnytsi nezalezhnosti Ukrainy [Formation and Development of the Armed Forces of Ukraine: To the 30th Anniversary of Ukraine's Independence]. *Naukovi zapysky NIEZ «Pereiaslav»*. Vyp. 20 (22), s. 213–219. [in Ukrainian].

Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 30, art. 141. [in Ukrainian].

Kuzmuk, O.I. (2013). *Formuvannia ta evoliutsiia Voiennoi orhanizatsii (sektoru bezpeky i oborony) Ukrainy (1991-2012)* [Formation and Evolution of the Military Organization (Security and Defense Sector) of Ukraine (1991-2012)]. Kyiv: Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. 436 s. [in Ukrainian].

Libanova, E. & Dmytrenko, M. (2015). Ukraina u sviti [Ukraine in the World]. *Naukovi zapysky instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I. F. Kurasa*. № 5–6 (79–80), s. 8–9. [in Ukrainian].

Lohvyniuk, T. (2022). Stanovlennia i rozvytok Zbroinykh Syl Ukrainy v umovakh vyklykiv kintsia XX – pochatku XXI st. [Formation and Development of the Armed Forces of Ukraine in the Face of Challenges of the Late 20th – Early 21st Century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriia Istorii*. № 9/51, s. 320–328. [in Ukrainian].

Pashynskiy, V.Y. (2017). Heneza administratyvno-pravovoho zabezpechennia oborony Ukrainy [Genesis of Administrative and Legal Support of Ukraine's Defense]. *Yurydychnyi visnyk*. № 1 (42), s. 64–73. [in Ukrainian].

Perepelytsia, H.M. (2014). Rosiiska voienna ahresiia proty Ukrainy: mizhnarodnyi ta vnutripolitychnyi kontekst [Russian Military Aggression Against Ukraine: International and Domestic Context]. *Ukraina dyplomatychna*. Vyp. 15. s. 370–385. [in Ukrainian].

Pyvovarov, S. (2017). Den Zbroinykh syl [Armed Forces Day]. URL: <https://hromadske.ua/posts/den-zbroinykhsyl-ukrainy> [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Pro viiskovy obov'iazok i viiskovu sluzhbu [On Military Duty and Military Service]: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 r. № 2232-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 27, art. 385. [in Ukrainian].

Pro viiskovi formuvannia na Ukraini [On Military Formations in Ukraine]: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24.08.1991 r. № 1431-XII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 38, art. 506. [in Ukrainian].

Pro Viiskovo-Povitriani Syly Ukrainy [On the Air Forces of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.01.1993 r. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31/93#Text> [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Pro Voiennu doktrynu Ukrainy [On the Military Doctrine of Ukraine]: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 19.10.1993 r. № 3529-XII. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 43, art. 409. [in Ukrainian].

Pro Voiennu doktrynu Ukrainy [On the Military Doctrine of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 15.06.2004 r. № 648. (2004). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 30, art. 2005. [in Ukrainian].

Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky [On the Principles of Internal and External Policy]: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 40, art. 527. [in Ukrainian].

Pro zvit Tymchasovoi slidchoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy dlia provedennia rozsliduvannia vidomostei shchodo faktiv rozkradannia v Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta pidryvu oboronozdatnosti derzhavy u period z 2004 po 2017 roky [On the Report of the Temporary Investigative Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine to Investigate Information on the Facts of Embezzlement in the Armed Forces of Ukraine and Undermining the Defense Capability of the State from 2004 to 2017]: Proekt Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 06.06.2019 r. № 10374. [in Ukrainian].

Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu [On Mobilization Preparation and Mobilization]: Zakon Ukrainy vid 21.10.1993 r. № 3543-XII. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 44, art. 416. [in Ukrainian].

Pro nevidkladni zakhody po budivnytstvu Zbroinykh Syl Ukrainy [On Urgent Measures for the Construction of the Armed Forces of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 05.04.1992 r. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209/92#Text> [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 8 chervnia 2012 roku “Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy” [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 8, 2012 “On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.06.2012 r. № 390. (2012). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 45, art. 1750. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 8 chervnia 2012 roku “Pro novu redaktsiiu Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 8, 2012 “On the new edition of the National Security Strategy of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.06.2012 r. № 389. (2012). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 45, art. 1749. [in Ukrainian].

Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnenykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib [For pension provision for persons discharged from military service and certain other persons]: Zakon Ukrainy vid 09.04.1992 r. № 2262-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 29, art. 399. [in Ukrainian].

Pro podannia na ratyfikatsiiu Dohovoru pro zvychnaini zbroini syly v Yevropi ta Uhody pro pryntsypy i poriadok yoho vykonannia [On the Submission for Ratification of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the Agreement on the Principles and Procedures for Its Implementation]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.06.1992 r. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209/92#Text> [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 17 chervnia 2004 roku “Pro Stratehichnyi oboronnyi biuletyn Ukrainy na period do 2015 roku” [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 17, 2004, “On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine for the Period up to 2015”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.06.2004 r. № 670. (2004). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 25, Art. 1644. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2013 roku “Pro Derzhavnu kompleksnu prohramu reformuvannia i rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2017 roku” [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2013 “On the State Comprehensive Program for Reforming and Developing the Armed Forces of Ukraine for the Period Until 2017”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 02.09.2013 r. № 479. (2013). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta*. № 22, art. 719. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2012 roku “Pro Kontseptsiiu reformuvannia i rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2017 roku” [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2012 “On the Concept of Reforming and Developing the Armed Forces of Ukraine for the Period Until 2017”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.12.2012 r. № 772. *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy*. № 3, art. 76. [in Ukrainian].

Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei [On Social and Legal Protection of Military Personnel and Their Families]: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 r. № 2011-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 15, art.190. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2012 roku «Pro Stratehichnyi oboronnyi biuletyn Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2012 “On the Strategic Defence Bulletin of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.12.2012 r. № 771. (2013). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy*. № 3, art. 75. [in Ukrainian].

Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy [On the National Security Strategy of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.02.2007 r. № 105. (2007). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 11, art. 389. [in Ukrainian].

Pro Sukhoputni viiska Ukrainy [On the Ground Forces of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23.05.1996 r. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368/96#Text> [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Pro chyselnist Zbroinykh Syl Ukrainy na 2005 rik [On the Number of the Armed Forces of Ukraine for 2005]: Zakon Ukrainy vid 17.03.2005 r. № 2489-IV. (2005). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 20, art. 275. [in Ukrainian].

Pro chyselnist Zbroinykh Syl Ukrainy na 2012 rik [On the Number of the Armed Forces of Ukraine for 2012]: Zakon Ukrainy vid 20.09.2011 r. № 3742-VI. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 19–20, art. 175. [in Ukrainian].

Rusnak, I. & Melikhov, O. (2018). Oboronna reforma v Ukraini: zdobutky ta horyzonty [Defense Reform in Ukraine: Achievements and Prospects]. *Nauka i oborona*. № 1, s. 3–10. [in Ukrainian].

Seheda, S. & Shevchuk, V. (2021). Stvorennia ta rozvytok Zbroinykh syl Ukrainy: istoriohrafichnyi vymir [Formation and Development of the Armed Forces of Ukraine: Historiographical Perspective]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4, s. 148–162. [in Ukrainian].

Skyba, P. (2013). “Budivnytstvo i rozvytok” Zbroinykh Syl Ukrainy abo yak proity shliakh vid voiennoi orhanizatsii derzhavy do ziednannia [Construction and Development of the Armed Forces of Ukraine or How to Go from the State’s Military Organization to Unification]. Slavuta, 269 s. [in Ukrainian].

Turchenko, Yu. (2010). Zbroini Syly Ukrainy: nelineina evoliutsiia konstytutsiinoho orhanu [Armed Forces of Ukraine: Nonlinear Evolution of a Constitutional Body]. *Politychni menezhment*. № 4, s. 140–148. [in Ukrainian].

Yak Ukraina vtratyla Krym: versiia slidstva Derzhavnogo biuro rozsliduvan [How Ukraine Lost Crimea: Investigation Version of the State Bureau of Investigation]. (2020). URL: https://dbr.gov.ua/news/yak_ukraina_vtratila_krim_-_versiia_slidstva_derzhavnogo_byuro_rozsliduvan [Accessed: 23.10.2024]. [in Ukrainian].

Yurii RUSNAK

PhD in Law, Senior Researcher

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1418-5793>

E-mail: voyen_ist@ukr.net

**HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS
OF THE TRANSFORMATION OF THE LEGAL SUPPORT SYSTEM
OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE (1991–2014)**

The article examines the transformation of the legal support system of the Armed Forces of Ukraine from 1991 to 2014. The study covers key stages of legal framework reform. Since gaining independence in 1991, Ukraine faced the necessity of creating its own legal support system for its Armed Forces, which required development and implementation of numerous legal acts aimed at establishing the legal foundation for the functioning and development of the Armed Forces of Ukraine. In particular, the article details the main legal acts that laid the foundation for the construction of the Armed Forces of Ukraine. Additionally, the article focuses on the key documents that established state defence authorities, other military formations, support systems, elements of the defence-industrial complex, and more. An analysis of key defence planning documents is carried out, including the Military Doctrines of Ukraine, Strategic Defence Bulletins of Ukraine, National Security Strategies of Ukraine, State Programs for the Development of the Armed Forces of Ukraine, and others. Moreover, key reforms are reviewed, and their impact on the structure, functioning, and development of the Armed Forces of Ukraine is examined. Based on the analysis of the outlined documents, as well as the analysis of the higher state leadership's policies regarding the resolution of defence capability issues, key problematic aspects that led to the weakening of the state's defence capability at the beginning of the Anti-Terrorist operation in Eastern Ukraine in 2014 are identified. The results of the study summarize the historical development of the legal support of the Armed Forces of Ukraine and provide a better understanding of the challenges and achievements in the process of reforming the legal support system of the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: *construction of the Armed Forces of Ukraine, aggression of the Russian Federation, Anti-Terrorist operation, defence planning documents.*